

УДК 821.111 Остін «Гордість і упередженість» '255.4=161.2
DOI: 10.31475/fil.dys.2018.08.19

ЛАРИСА ШАПОШНІКОВА,
кандидат педагогічних наук, доцент
(м. Хмельницький)

**Роль прийому смислового розвитку при передачі
прагматичного потенціалу художнього тексту
(на прикладі перекладу роману Джейн Остін «Гордість і
упередженість» українською мовою)**

Стаття присвячена особливостям передачі цільовою мовою прагматичного потенціалу англійського художнього тексту. У статті проаналізовано використання прийому смислового розвитку для передачі прагматичного потенціалу роману Джейн Остін «Гордість і упередженість» при перекладі українською мовою.

Ключові слова: *прагматична адаптація, перекладацькі трансформації, лексичні трансформації, смисловий розвиток, еквівалент.*

Постановка проблеми в загальному вигляді... Прагматика є напрямом досліджень в семіотичі та мовознавстві, що вивчає функціонування мовних знаків та мовлення. В руслі лінгвістичної прагматики можна інтерпретувати і деякі проблеми перекладу, а саме, перенос акценту з семантичного значення тексту, що перекладається, на його комунікативну мету. Мета комунікації є важливим прагматичним фактором перекладу як акту міжмовної комунікації і визначається як особистістю самого перекладача, так і широким контекстом історичної епохи, певною традицією тощо [1]. При прагматичній адаптації перекладу виникає чимало проблем. В цьому випадку береться до уваги комунікативний (прагматичний) ефект – вплив тексту і реакція на текст таким чином, щоб текст мав на рецептора такий же вплив як і оригінал. Передача прагматичного ефекту є основним завданням перекладача і вимагає від нього перекладацької майстерності, знань мови та культури.

Аналіз досліджень і публікацій... Актуальність дослідження зумовлена підвищенням інтересом до прагматики як науки, що орієнтується на суб'єкт мовного спілкування, та до прагматики перекладу як здатності забезпечити для суб'єкта спілкування рівність комунікативного ефекту оригінального та цільового текстів. Прагматичний аспект перекладу та питання перекладацьких

трансформацій зокрема розкриті в працях Ф. Бацевич, З. Данилової, В. Комісарова, О. Петрова, Я. Рецкера, В. Сдобникова та ін. [1–5; 7; 8]. Однак серед вчених відсутня єдина думка відносно самого поняття «перекладацька трансформація».

Формулювання цілей статті... **Мета статті** – розкрити особливості використання одного з видів лексичних трансформацій, а саме прийому смислового розвитку на матеріалі роману Джейн Остін «Гордість і упередженість» та його українського перекладу, здійсненому В. Горбатьком. За даними Інтернет-опитування, опублікованого на сайті WorldBookDay.com у Всесвітній день книги, що святкується в Об'єднаному Королівстві 1 березня, цей роман, опублікований ще в 1813 році, виявився першим у рейтингу зі ста творів.

Виклад основного матеріалу... Основним інструментом перекладача під час передачі прагматичного потенціалу оригінального тексту на лексичному рівні є лексичні трансформації. Існують різні класифікації лексичних трансформацій, але, на нашу думку, найпродуктивнішою є їх класифікація за Я. Рецкером. Дослідник виділяє сім різновидів лексичних трансформацій: 1) диференціація значення (заміна слова з широкою семантикою одним або декількома словами, кожне з яких має лише часткове значення мови оригіналу); 2) конкретизація значення (заміна ширшого поняття вужчим у перекладі); 3) генералізація значення (заміна слова з вужчою семантикою словом з ширшою семантикою); 4) смисловий розвиток (заміна при перекладі еквіваленту, значення якого є логічним розвитком слова, що перекладається); 5) антонімічний переклад (заміна форми слів або словосполучень на протилежну, а зміст одиниці, що перекладається залишається подібним); 6) цілісне перетворення (передача змісту оригіналу засобами цільової мови, що не є словниковими відповідниками, враховуючи контекстуальне значення слів, мовленнєві норми та традиції мови перекладу); 7) компенсація втрат при перекладі (заміна елемента оригіналу, який не можна передати формальним елементом цільової мови у відповідності з загальним ідейно-художнім характером оригіналу) [7, с. 39].

Передачу прагматичного потенціалу англійського художнього тексту ми продемонструємо на прикладі роману Джейн Остін «Гордість і упередженість» (Jane Austen «Pride and Prejudice») [9] та його перекладу українською мовою, здійсненого В. Горбатьком [6].

У цій статті, з причини обмеження обсягу викладення матеріалу, ми зосередимся на такому різновиді лексичної трансформації, як прийом смислового розвитку. Прийом смислового розвитку є одним з найбільш складних прийомів перекладу. Так само як і інші прийоми

лексичної трансформації при перекладі він означає заміну прямого словникового значення на еквівалент. Смысловий розвиток вимагає від перекладача доброго розуміння тексту (тобто прагматичного аспекту), уміння логічно мислити, знання історичної епохи тощо.

Роман «Гордість і упередженість» описує події кінця XVIII – початку XIX століття. «Стара добра Англія» на зламі віків, коли все ще відчувається вплив патріархального устрою. Великий світ з його подіями та катаклізмами – повстаннями, буржуазними революціями – впливає й на Туманний Альбіон. Англію охоплює промисловий переворот, зростають міста, відкриваються нові фабрики та заводи, загострюється класова боротьба. І все ж Англія залишається Англією – зі стійкою мораллю та жорсткими умовностями.

Джейн Остін не описує масштабних подій, вона пише тільки про те, що добре знає сама – а саме, про світ дрібномаєтного англійського дворянства – відтворюючи його погляди та упередженість. Думки тогочасного суспільства знаходять своє відображення в характерах персонажів, їх поведінці, затиснутій рамками обмеженості. Діалоги персонажів відображають основні положення тогочасного життя: сума річного доходу (перша характеристика чи не кожної людини), снобізм (типово англійська «хвороба», за словами самої Остін), проблема шлюбу та вибору пари (особливо стосовно молодих дівчат, для яких шлюб був єдиним засобом влаштуватися в житті). Життєві позиції суспільства проявляють себе і в мові персонажів роману: вона суха, стримана, без жодних відхилень від мовних норм. Навіть описуючи найемоційніші епізоди, авторка не змінює високо-літературного книжкового стилю роману і залишає мову персонажів виваженою та церемонною.

Отже, зважаючи на все вищесказане, ми вважаємо, що у перекладі слід відтворити не лише основну думку, а й дух епохи. Особливості передачі прагматичного потенціалу на лексичному рівні ми проаналізуємо на таких прикладах.

«He walked here, and he walked there, fancying himself so very great! Not handsome enough to dance with! I wish you had been there, my dear, to have given him one of your set downs. I quite detest the man.»

«То тут ходив, то там, вдаючи із себе велике цабе. Ти ба – недостатньо вродлива, щоб із ним танцювати! Шкода, мій любий, що тебе там не було – ти б точно збив із нього пуху. Я його просто терпіти не можу.»

Використавши дисфемізм при перекладі фрази «so very great», перекладач трансформує таким чином мовлення обуреної людини у вульгаризм, що робити недоречно, враховуючи витончений книжковий стиль, в якому написаний роман. На нашу думку, варто замінити її на

більш нейтральну фразу. Ми пропонуємо власний варіант перекладу: «Походжав туди-сюди, вдаючи з себе Бог знає що!».

They were rather handsome, had been educated in one of the first private seminaries in town, had a fortune of twenty thousand pounds, were in the habit of spending more than they ought, and of associating with people of rank; and were therefore in every respect entitled to think well of themselves, and meanly of others.

Вони були досить вродливими, освіту отримали в одному з найкращих у Лондоні приватному інституті шляхетних дівчат, мали статок у двадцять тисяч фунтів і звичку жити на широку ногу; спілкувалися вони з людьми зі становищем, тому мали всі підстави бути гарної думки про себе та поганой – про інших.

В цьому прикладі українському читачеві потрібно розшифрувати значення слова «seminary», оскільки тут мається на увазі не «семінарія» у прямому сенсі, а інститут шляхетних дівчат, або пансіон. Саме це й зробив перекладач, використавши прийом смислового розвитку. Насправді цього значення слово «seminary» набуло з часом, зберігши у собі первісний зміст, оскільки виховання дівчат в пансіоні було побудоване на засадах християнського богослов'я. Переклад фрази «more than they ought» фразеологізмом «жити на широку ногу» є досить вдалим, оскільки справляє на читача негативне враження, що є необхідним для опису антагоністів роману.

Sir William Lucas had been formerly in trade in Meryton, where he had made a tolerable fortune and risen to the honour of knighthood by an address to the King during his mayoralty.

Раніше сер Вільям Лукас займався торговельною діяльністю в Меритоні, де він і заробив чималенький статок і, під час свого перебування на посаді мера удостоївся честі отримати дворянське звання після відповідного звернення до короля.

В цьому прикладі перекладач використав прийом смислового розвитку, для того щоб показати, що вищеназваний герой був представлений до королівського двору. Таким чином, вирази «посвятити в лицарі» та «отримати дворянське звання» є тотожними.

...and I wish with all my heart she were well settled.

«...і я всім серцем бажаю їй вдало вийти заміж.»

В цьому прикладі перекладач висловив ідеї, закладені авторкою: що може бути важливішим для дівчини кінця XVIII – початку XIX

століття, для того щоб «вдало влаштуватися» в житті – тільки «вийти заміж».

On entering the drawing-room she found the whole party at loo, and was immediately invited to join them; but suspecting them to be playing high she declined it...

Зайшовши до кімнати, застала все товариство за грою в мушку; її негайно запросили приєднатись, але вона здогадуючись, що гра йде по-крупному, відмовилась...

В даному випадку мова йде про картярську гру під назвою «мушка», таким чином, вираз «playing high» відноситься до термінології картярських забав. Тому перекладач робить прихований зміст фрази зрозумілим для українського читача.

The wisest and the best of men, nay, the wisest and best of their actions, may be rendered ridiculous by a person whose first object in life is a joke.

Найрозважливіших та найдостойніших чоловіків, ні – найрозважливіші та найдостойніші їхні вчинки може перетворити на посміховисько людина, якій хліба не давай – тільки дай посміятись.

В даному випадку перекладач використав прийом смислового розвитку, проте вжив декілька розмовних фраз: «посміховисько», «хліба не давай – тільки дай посміятись». Вони є тут, на нашу думку, недоречними. Навіть слово «посміховисько» можна замінити на більш нейтральне – «посміховище». В другому випадку не варто вживати фразеологізм, якщо його немає в тексті оригіналу.

The church ought to have been my profession – I was brought up for the church, and I should at this time have been in possession of a most valuable living.

Насправді ж моєю професією мало бути служіння Богу – я отримав відповідну освіту й виховання і на цей час мав би вже бути священником дуже багатії парафії.

В цьому прикладі в першому випадку перекладач застосував прийом смислового розвитку. Таким чином, професією даного героя стає не «церква», як написано в тексті оригіналу, а «служіння Богу»; і цей варіант є значно пом'якшеним.

Her daughter, Miss de Bourgh, will have a very large fortune, and it is believed that she and her cousin will unite the two estates.

Її дочка, міс де Бург, матиме велике придане; всі вважають, що вона побереться зі своїм кузеном і таким чином їхній шлюб об'єднає ці два маєтки.

Використовуючи прийоми додавання та смислового розвитку, перекладач розкриває для українського читача прихований зміст речення. Таким чином, після додавання необхідної інформації, стає зрозумілим, яким чином об'єднуються ці два маєтки – через шлюб двоюрідних брата й сестри, що було дуже поширеним в той час.

Отже, на наведених прикладах перекладу художнього тексту ми розглянули використання перекладачем прийому смислового розвитку для передачі прагматичного потенціалу. Результати порівняльного аналізу тексту оригіналу та кінцевого варіанту тексту перекладу дозволяють зробити висновок, що для досягнення змістової близькості перекладу до тексту оригіналу, потрібно знаходити відповідності безеквівалентним лексичним одиницям англійської мови за допомогою перекладацьких трансформацій. В подальшому ми плануємо дослідити передачу прагматичного потенціалу англійського художнього тексту при перекладі за допомогою інших видів лексичних трансформацій.

Список використаних джерел і літератури:

1. Бацевич Ф. Проблеми і термінологічний апарат сучасної лінгвістичної прагматики. *Вісник Нац. ун-ту «Львівська політехніка»*. Серія «Проблеми укр. термінології», 2008. №620. С. 250–253.
2. Данилова З. В., Гулкевич С. П. Теоретичні основи перекладу. Львів: Вид-во Львівської комерційної академії, 2004. 47 с.
3. Зарицький М. С. Переклад: створення та редагування. Київ: Парламентське вид-во, 2004. 120 с.
4. Карабан В., Мейс Д. Теорія та практика перекладу з укр. мови на англ. мову. Вінниця: Нова Книга, 2003. 608 с.
5. Комиссаров В. Н. Современное переводоведение. Москва: ЭТС, 2002. 424 с.
6. Остен Дж. Гордість і упередженість [пер. з англ. В. К. Горбатька]. Харків: Фоліо, 2005. 350 с.
7. Рецкер Я. И. Теория перевода и переводческая практика. Москва: Междунар. отношения, 1974. 216 с.
8. Сдобников В. В., Петрова О.В. Теория перевода. Москва: АСТ: Восток – Запад, 2007. 448 с.
9. Austen Jane. *Pride and Prejudice* (in chapters). URL: <http://www.pemberley.com/etext/PandP/index.html>

References:

1. Batsevych F. Problemy i terminolohichnyi aparat suchasnoi lnhvistychnoi prahmatyky. *Visnyk Nats. un-tu «Lvivska politehnika»*. Seriiia «Problemy ukr. terminolohii», 2008. №620. S. 250-253.
2. Danylova Z.V., Hulkevych S.P. Teoretychni osnovy perekladu. L.: Vyd-vo Lvivskoi komertsinoi akademii, 2004. 47 s.

3. Zarytskyi M. S. Pereklad: stvorennia ta redahuvannia. K.: Parlamentske vyd-vo, 2004. 120 s.
4. Karaban V., Meis D. Teoriia ta praktyka perekladu z ukrainskoi movy na angliisku movu. Vinnytsia: Nova Knyha, 2003. 608 s.
5. Komissarov V. N. Sovremennoie perevodovedeniie. M.: ETS, 2002. 424 s.
6. Austen Jane. Hordist ta uperedzhenist [pereklad z anhl. V. K. Horbatka]. Harkiv: Folio, 2005. 350 s.
7. Retsker Ya. I. Teoriia perevoda i perevodcheskaia praktika. M.: Mezhdunar. otnosheniia, 1974. 216 s.
8. Sdobnikov V. V., Petrova O. V. Teoriia perevoda. V.: AST: Vostok – Zapad, 2007. 448 s.

Summary

Larysa Shaposhnikova

***The Role of the Adoption of Semantic Development
in the Transfer of the Pragmatic Potential of Artistic Text
(on the Example the Translation of the Novel by Jane Austen
«Pride and Bias» in Ukrainian)***

The article deals with the pragmatic potential of the English fiction text and its rendering into the target language. There is a demand for pragmatic adaption during translation in order to provide equal communicative effect of the source and target texts. Rendering of the pragmatic potential is the main task of the translator, which requires special translation skills, deep knowledge of the source language and culture it is associated with. The article provides the comparative analysis of the rendering of the pragmatic potential at the example of the novel «Pride and Prejudice» by Jane Austen in the Ukrainian translation, done by V. K. Horbatko. The author of the novel makes the language of her characters dry, restrained, without any deviation from the linguistic norms, therefore the article considers rendering of the pragmatic potential of this high literary style of the novel, as well as well-balanced and ceremonial language of its characters, through lexical transformations and focuses on the one of them, namely on the logical development, which makes it possible to reveal the necessity of meeting the linguistic norms of the target text by the translator in order to provide the adequate translation of the English fiction text.

Key words: *pragmatic adaptation, translation transformations, lexical transformations, logical development, equivalent*

Дата надходження статті: «02» жовтня 2018 р.

Дата прийняття до друку: «18» жовтня 2018 р.